

J.SLIS, 11 (1) (2019) 1-22

DOI: 10.22055/slis.2017.15925.1157

Children and information: what are Children Information needs?

Zahed Bigdeli¹, Manije Shehni Yaylagh², Zivar Sabaghinejad^{3*}, Gholamreza Rajabi⁴

1. Professor at Knowledge and information science department, Shahid Chamran University of Ahvaz
2. Professor at Education and Psychology department, Shahid Chamran University of Ahvaz
3. Corresponding author, Assistant professor at library and information sciences department, Ahvaz Jundishapur University of Medical Sciences, Ahvaz, Iran Ph.D of knowledge and information science, Shahid Chamran University of Ahvaz sabaghinejad-z@ajums.ac.ir
4. Counseling department, Shahid Chamran University of Ahvaz

Received: 2017/11/09

Accepted: 2018/04/26

Abstract

Background and Objectives: Childhood conditions require special care and attention, believing that family, friends, environment, media could be all considered as environmental factors and motives that are related to the child and may affect all related affairs, activities, needs and other matters related to it. These factors can play a very important role in shaping, directing and meeting the needs of children. The child needs to grow in a normal environment, have the necessary support and assistance so as he/she can assume his responsibilities in society and prepare for living as a member of the community. In the process of the child's learning, many adults are involved. They provide necessary information for the child, so they can play an effective role. The first and most important group is parents who are in direct contact with the child all the time and interact with him/her more than everybody and, of course, will play a greater role in this direction. By knowing children's information needs, they can try to provide children with the necessary information in a variety of ways.

Methodology: The main purpose of this research is reviewing and categorizing children information needs. According to the Convention of the Rights of the Child (CRC), children means up to 18 years old. This research use review-analytical method. First part reviewed researches which focused on children information needs. Much of the research is based on Maslow pyramid. Considering the limitations of access to foreign and international research database, extensive search was made at accessible databases. "information needs" was used as keyword and search was limited using "child", "children", "kids" and "young adult". The articles which paid attention to categorizing information needs of children were considered. Most articles were English and few were Persian. Some of articles which did not provide access to their full text, were requested through a document supply system, some of which were provided and studied. Some of articles were provided by contacting authors and received by email.

Findings: A limited number of articles were received by email to the corresponding authors. A few articles were not provided in the ways mentioned, so their study was not provided. These studies

are divided into two groups: some of them have focused on children's information needs (for example Farrell (1974), Fourie (1995) and Palaniandy (1998) and the other part specifically defines the information needs of children in different classify. In 1973, a conference was held on the occupational needs of ethnic groups and other groups in the United States. One of the focuses of this conference was to consider the information needs of children and adolescents as a specific group. Walter (1994) went to California, Los Angeles and Santa Barbara to research about children's information needs. Because there is a presumption that the information needs of children are mainly examined by the elderly, the researcher decided to collect the required data from the elderly. Walter in this study found out that the results of his research were very much coherent with Maslow's pyramid of basic human needs. Walter's findings suggest that children will experience the following information needs during their childhood: self-fulfillment, credit, love and belonging, security. Herman (2010), in his research on the information needs of children, offers the following categories of children's information needs: school related information needs, entertainment and leisure related information needs, personal information needs (problems that the person is involved in, medications, family conditions), information needs of specific individuals (such as children, intelligent children, people with disabilities, people with special problems, multilingualism, indigenous people who are not able to speak in the official language of that area). A review of the research that has been done so far has shown that most studies have focused on Maslow's basic needs for the information needs of children. One of the most important work that has been done to identify the needs of children on a global scale so far has been the Convention on the Rights of the Child, adopted in Geneva in 1959. This article is based on Convention of the Rights of the Child and notify categories of children information needs which are related to: survival and life; social security and quality of life; self-support, abuse prevent; personal and family relationship, friendship; freedom of expression and thought; religious; books, informative sources, media and social networks; health; specialized training; self-esteem, personal and social dignity. Focusing on the nature of children information needs will help public librarians in collection development for children.

Discussion: This research showed that needs to know about survival and life, social security and quality of life is one of the most important needs of children, article 26 in CRC was mentioned it. It will be so necessary in puberty and adolescence age. Child needs Information about self-support (article 3 in CRC), abuse prevent (articles 32-37 in CRC) for better deciding about child labor and economic exploitation, drug dealing, children's sales and torture. Information need about personal and family relationship and friendship (articles 9 in CRC) are important for social relations and detecting friends. Children needs to know about freedom of expression and thought (articles 13 and 14 in CRC). Child needs to know about religious (article 14 in CRC) and so he will need religious book, people and place. Information needs about books, informative sources, media and social networks (article 17 in CRC) is important. They need to know about national and international information resources and how to use them. Child needs information about health (article 24 in CRC). Child needs to know about sickness, how we get sick, what should we do with sick people. They need information about specialized training (article 28 in CRC). So teachers can play an important role and school is the best information texture. Child needs some information about entertainment and leisure (article 31 in CRC). They need to know how entertain themselves and how spare their time. Having information about self-esteem (article 29 in CRC), personal and social dignity will help children to know that they are also worthy of respect and have the right to object.

Keywords: Child information needs, Children use of information, Children information seeking, Convention of the Rights of the Child

بزرگان کوچک و اطلاعات: نگاهی به نیازهای اطلاعاتی کودکان^۱

زاهد بیگدلی^۱، منیجه شهنی بیلاق^۲، زیور صباغی نژاد^{۳*}، غلامرضا رجیبی^۴

۱. استاد گروه علم اطلاعات و دانش شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز
۲. استاد گروه روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز
۳. *نویسنده مسئول، استادیار گروه کتابداری و اطلاع رسانی پزشکی، دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، اهواز، ایران، دکترای تخصصی علم اطلاعات و دانش شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز sabaghinejad-z@ajums.ac.ir
۴. دانشیار گروه مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۲/۰۶

تاریخ دریافت: ۹۶/۰۸/۱۸

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر بررسی و دسته بندی نیازهای اطلاعاتی کودکان است. منظور از کودک، بر اساس پیمان نامه حقوق کودک، افراد تا سن ۱۸ سالگی است.

روش شناسی: این مقاله به شیوه مروری تحلیلی انجام گرفته است. در بخش اول به مرور پژوهشهای داخل و خارج از ایران که به دسته بندی نیازهای اطلاعاتی کودکان پرداخته اند، توجه شده است و در بخش دوم، جمع بندی، پژوهشگران این اثر ارائه شده است.

یافته ها: پژوهش حاضر بر اساس پیمان نامه حقوق کودک (ژنو ۱۹۵۹)، دسته بندی جدیدی از نیازهای اطلاعاتی کودکان ارائه کرده است. بر این اساس نیاز اطلاعاتی زیر برای کودکان، قابل طرح است: نیازهای اطلاعاتی مربوط به بقا و حیات، تأمین اجتماعی و ارتقاء کیفیت زندگی؛ حمایت از خود، جلوگیری از سوء استفاده؛ روابط شخصی و خانوادگی، دوست یابی؛ آزادی بیان و اندیشه؛ امور مذهبی؛ کتابها، منابع اطلاعاتی، رسانه ها و شبکه های اجتماعی؛ سلامت و بهداشت؛ آموزش اطلاعات تخصصی؛ اوقات فراغت و سرگرمی؛ عزت نفس و منزلت فردی و اجتماعی.

نتیجه گیری: توجه به ماهیت نیازهای اطلاعاتی کودکان، می تواند کمک بزرگی به کتابداران، بویژه کتابداران کتابخانه های عمومی، در راستای انتخاب منابع اطلاعاتی ویژه این گروه از جامعه نماید.

کلیدواژه ها: نیازهای اطلاعاتی کودکان، استفاده کودکان از اطلاعات، کودکان و اطلاعات، اطلاع یابی کودکان، پیمان نامه حقوق کودک ژنو

۱. مقاله حاضر بخشی از رساله دکترای تخصصی علم اطلاعات و دانش شناسی، می باشد.

مقدمه و بیان مسئله

رفتار اطلاعاتی در برگیرنده‌ی ۴ مفهوم، "نیازهای اطلاعاتی"، "جستجوی اطلاعات"، "استفاده از اطلاعات" و "رفتار اطلاع‌یابی" است (Wilson, 1999). همه افراد جامعه، در هر مقطعی، همواره با این جریان روبرو خواهند بود. همواره نیازهای اطلاعاتی برای افراد ایجاد خواهد شد که عمدتاً ضروری هستند، به دنبال آن سعی می‌کنند که به جستجوی اطلاعاتی پردازند که برای رفع نیازشان لازم است، پس از یافتن اطلاعات موردنیاز خود از این اطلاعات در راستای رفع نیاز استفاده می‌کنند یا به عبارت دیگر این اطلاعات را به صورت کاربردی به کار می‌گیرند، و در کل این مسیر هر فرد نوعی از رفتار اطلاع‌یابی را دنبال می‌کند و به شیوه‌ای گاهاً منحصربه‌فرد اقدام به رفع نیاز اطلاعاتی خود می‌کند. از این رو به کارگیری مهارت‌های فردی در اطلاع‌یابی و استفاده از اطلاعات برای همه‌ی اقشار جامعه بسیار ضروری است.

کودکان نیز از این گروه مستثنی نیستند. دوران کودکی مستلزم مراقبت و مساعدت ویژه می‌باشد، با اعتقاد به این که خانواده، دوستان، محیط، رسانه‌ها و ... از جمله عواملی هستند که همواره حول محور کودک در حال حرکتند و کلیه امور، فعالیت‌ها، نیازها و سایر موارد مربوط به کودک را تحت تاثیر قرار می‌دهند. از این رو نقش بسیار مهمی در شکل‌گیری، هدایت و تأمین نیازهای کودکان برعهده دارند. کودک نیاز دارد در محیطی طبیعی رشد کند، از حمایت و مساعدت لازم برخوردار شود، به نحوی که بتواند مسئولیت‌هایش را در جامعه بر عهده گیرد و برای زندگی فردی در اجتماع، آمادگی پیدا کند. به عبارت دیگر کودک برای زندگی در جامعه به اجتماعی شدن نیاز دارد. اجتماعی شدن فرایندی است که طی آن انسان‌ها، روش‌ها و سبک‌های حاکم بر جامعه و گروه‌های اجتماعی را فرا می‌گیرند تا بتوانند مطابق با فرهنگ یک جامعه عمل کنند (elkin and handel, 1978). الکین و هندل در ادامه توضیح می‌دهند، زمانی که صحبت از اجتماعی شدن کودکان باشد، بسیاری از بزرگترها در این فرایند به شکلی رسمی یا غیر رسمی حضور خواهند داشت.

زیرساخت اجتماعی شدن و ایجاد آمادگی در کودک و هر عضو دیگری از جامعه، کسب اطلاعات است. اطلاعات به عنوان یک کالای فکری، برای تسهیل کردن انجام امور، حل یک مشکل، موقعیت‌یابی، تسکین درد، درک بهتر از شرایط، تصمیم‌گیری و سایر موارد مربوط به زندگی افراد، مورد استفاده قرار می‌گیرد. چن و هرنون (Chen and hernon, 1982)، اطلاعات را بدین صورت تعریف می‌کنند:

"همه دانش، ایده‌ها، حقایق، داده‌ها و آثار تخیلی ذهنی که به شیوه‌ای رسمی یا غیر رسمی

و در هر قالب و شکل ظاهری بین افراد رد و بدل می‌شود"

در ادامه اظهار می‌دارند که نیاز اطلاعاتی زمانی بروز پیدا می‌کند که افراد خودشان را در موقعیت‌هایی می‌یابند که برای رد شدن از آن موقعیت ضرورتاً به شکلی از اطلاعات/دانش نیاز دارند. کودکان با داشتن اطلاعات لازم در زمینه مفاهیم و اصول پایه در زندگی فردی و اجتماعی، امکان شناخت بیشتر مسائل، بررسی راه‌های مختلف مواجه شدن با مسائل، کسب آمادگی برای مسائل پیش‌بینی نشده، ارتقاء بخشیدن کیفیت زندگی، داشتن یک زندگی بهتر را خواهند داشت که نهایتاً به استقلال بیشتر کودک در زندگی کمک خواهد نمود. به عبارت دیگر بنا به اظهارات چن و هرنون (Chen and hernon, 1982)، امکان رد شدن از موقعیت‌های مختلف با کمک اطلاعات برای آن‌ها فراهم می‌شود.

دروین و نیلان (Dervin and Nilan, 1986)، دو پیش فرض اصلی را در خصوص نیازهای اطلاعاتی کودکان، بیان می‌کنند که در بسیاری از پژوهش‌های مشابه مورد توجه قرار گرفته‌اند. سپس والتر (Walter, 1994)، ضمن تأیید این دو پیش فرض یک مورد را به آن‌ها اضافه نمود. در این پژوهش یک پیش فرض دیگر نیز به موارد قبلی اضافه گردید و از این رو چهار پیش فرض مورد تأیید پژوهشگران این اثر، بدین صورت ارائه می‌شوند:

۱. کودکان نیز مانند بزرگترها به اطلاعات نیاز دارند.
 ۲. کودکان عمدتاً از این نیاز خود آگاه نیستند (Dervin and Nilan, 1986).
 ۳. از آنجایی که کودکان از نیازهای اطلاعاتی خود آگاه نیستند، بزرگترهایی که در زندگی آن‌ها وجود دارند، این نیاز کودکان را اداره می‌کنند (Walter, 1994).
 ۴. بزرگترهایی که اداره نیاز کودکان را بر عهده دارند، از دیدگاه خود به نیاز کودک نگاه می‌کنند و عمدتاً تشخیص ضروری بودن یا نبودن نیاز را خود انجام می‌دهند (پژوهش حاضر).
- بر اساس پیش‌فرض چهارم این پژوهش، از آنجایی که اکثر کودکان از نیازهای اطلاعاتی خود به صورت روشن آگاه نیستند، بزرگترها تشخیص ضروری بودن یا نبودن نیاز را خود بررسی می‌کنند و از این رو، اطلاعاتی تأمین می‌شوند که بزرگترها ضروری دانسته‌اند. نکته اینک، شناسایی معیارهایی که توسط بزرگترها برای تشخیص ضرورت نیاز اطلاعاتی کودکان مورد استفاده قرار می‌گیرد، مشخص نیست. این نکته یکی از چالش‌های بزرگ در پژوهش‌های مربوط به نیازهای اطلاعاتی کودکان محسوب می‌شود که هر پژوهشگر به شیوه‌ای سعی کرده است با این چالش روبرو شود.
- بزرگترهایی که در فرایند کسب اطلاعات کودکان نقش دارند در طیف‌های مختلفی قرار می‌گیرند. اولین و مهمترین گروه، والدین هستند که در تعامل بیشتر با کودک خواهند بود و البته نقش بیشتری نیز در این راستا خواهند داشت. افراد دیگری مانند معلمان، پرستاران، افسران پلیس، مربیان کودک (مثلاً مربی ورزش، مربی موسیقی و ...) نیز از جمله کسانی هستند که در شکل‌گیری و اداره نیازهای اطلاعاتی کودکان نقش مهمی ایفا خواهند کرد. این افراد با کسب آگاهی از نیازهای اطلاعاتی کودکان، می‌توانند سعی کنند تا به شکل‌های مختلف، اطلاعات لازم را در اختیار کودکان قرار دهند.
- یکی از نکات بسیار مهم در زمینه نیازهای اطلاعاتی کودکان، توجه به دو مفهوم نیاز^۱ و خواسته (درخواست) است. مهم‌ترین وجه تفاوت این دو مفهوم، توجه به ضرورت است. در واقع زمانی که صحبت از "نیاز" می‌شود، ضرورتی برای رفع آن وجود دارد ولی زمانی که صحبت از "خواسته/درخواست" می‌شود، ضرورتی چندانی برای آن وجود نخواهد داشت. گرین (Green, 1990)، معتقد است یکی از نکات مهم در حوزه نیازهای اطلاعاتی، تفاوت قائل شدن بین مفاهیم نیاز و خواسته (درخواست) است. نیازها عناصر معنایی مشخصی دارند. آن‌ها مبتنی بر ابزار و هدفمند هستند و این درست برعکس خواسته است. خواسته قابل بررسی و اعتراض است و بعبارت دیگر می‌توان در مورد ضرورت آن تردید کرد و استدلال خواست. بعنوان مثال: زمانی که کودک کتابی در مورد "قهرمانان" می‌خواهد، شما نمی‌توانید با او مشاجره کنید، اما می‌توانید با او در مورد اینکه چه نیازی به آن کتاب دارد، صحبت کنید و استدلالات وی را بشنوید. نیازها به ضرورت مربوط هستند. در واقع با به پای هر نیاز یک ضرورت مطرح است، در حالیکه برای خواسته چنین چیزی صدق نمی‌کند.
- برخی از خواسته‌ها، مبتنی بر علاقمندی یا یک حالت زودگذر هستند. اگر پس از صحبت با کودک متوجه شوید که معلم اظهار داشته است که اگر یک کتاب در این موضوع به مدرسه بیاورد، می‌تواند نمره ۲۰ بگیرد، آنگاه با نیاز سرکار داریم. در این حالت با تغییر نقش از خواسته به نیاز مواجه هستیم. چراکه در صورت عدم تهیه کتاب، عواقبی متوجه کودک خواهد بود. عمدتاً وقتی صحبت از عواقب ناشی از عدم تأمین یک ضرورت می‌شود، منظور عواقب ناخوشایند و گاه غیرقابل جبران

¹ need

² Want/demand

مطرح می‌شوند. یکی از مشخصات خواسته/درخواست، ناخودآگاه بودن آن است. یعنی در بسیاری از مواقع، افراد چیزی را می‌خواهند، بدون آنکه از دلایل مربوط به آن مطلع باشند.

یکی از راهکارهایی که برای ارتقاء مهارت‌های اطلاعاتی کودکان انجام می‌شود، برنامه‌های مختلفی است که عمدتاً بصورت برنامه‌های تلویزیونی، کارگاهها و سخنرانیها برگزار می‌شوند. این برنامه‌ها عمدتاً به سواد اطلاعاتی و راهکارهای ارتقاء سواد اطلاعاتی افراد توجه می‌کنند و از جمله مواردی هستند که در اکثر کشورها مورد توجه قرار گرفته‌اند. بعنوان مثال در کشور انگلستان، برنامه ملی با عنوان "ساعت سواد" و "مهارتهای کلیدی" به منظور آموزش مهارتهای اطلاعاتی افراد اجرا شده‌اند (Shenton and Dixon, 2004). وسعت فعالیت این برنامه‌ها بسیار گسترده بوده است. این برنامه‌ها در سطوح اولیه مانند کسب مهارت جهت آزمون‌های مختلف زندگی (بعنوان مثال آزمون‌های سالانه مدارس) و انجام امور مربوط به تکالیف کلاسی تا سطوح پیشرفته مانند ارتقاء مهارت افراد جهت رفع نیازهای اطلاعاتی روزمره‌شان، بکار گرفته می‌شوند.

در ایران نیز کانون پرورش فکری کودکان، برنامه‌هایی مانند "گام به گام تا اندیشه"، "کارگاه‌های هنر خلاق، تفکر خلاق، نمایش"، "طرح اردوهای خلاق"، "نمایشگاه دانش پلیسی و همایش مدیریت دانش"، "برنامه مادران کتاب‌یار" و "کارگاههای دیدگاه انتقادی" را در این راستا اجرا کرده است (به نقل از سایت کانون پرورش فکری کودکان). آنچه مهم است کمک به کودکان در راستای تشخیص نیازهای اطلاعاتی خود و نحوه تأمین آنهاست. لزوماً از یک کودک انتظار نمی‌رود که بتواند خود اطلاعات موردنیازش را تأمین کند ولی انتظار می‌رود بتواند تشخیص دهد که به چه نیاز دارد و برای رفع این نیاز از چه روشهایی می‌تواند استفاده کند.

کودکان در جریان سیال جامعه و زندگی اجتماعی قرار دارند و سعی می‌کنند تا پدیده‌ها را با معنی بخشیدن به آنها درک کنند. برونر و هیست معتقدند از آنجاییکه در جریان زندگی اجتماعی، کودکان به چارچوبی برای تغییر تجربه‌ها نیاز دارند، یاد می‌گیرند چگونه معانی را به روشی موافق با جامعه فراگیرند. "معنابخشی" یک فرایند اجتماعی است و فعالیتی است که در متن فرهنگی و تاریخی جامعه جای دارد (Bruner and Haste, 1987).

نیازهای اطلاعاتی مانعی برای حرکت شناختی رو به جلوی افراد در بعد زمان و مکان محسوب می‌شوند. افراد در شرایطی قرار می‌گیرند که دانش و اطلاعات فعلی آنها برای گذر از آن شرایط کافی نیست. از این رو شکاف اطلاعاتی ایجاد می‌شود که از آن بعنوان نیاز اطلاعاتی نام برده می‌شود. در واقع لازم است اطلاعات جدیدی که برای آن شرایط خاص مفید است، کسب شود. از این رو برای گذر از این فاصله و رفع نیاز اطلاعاتی، سؤالاتی می‌پرسند، ایده‌هایی شکل می‌دهند و منابعی گردآوری می‌کنند. این گام‌ها به عنوان پلی برای گذر از این فاصله محسوب می‌شوند (Dervin, 1989).

کودکان امروز، بزرگان آینده‌اند. کودکان و افکارشان مدام در حال رشد هستند و همواره با رشد و تکامل بیشتر، به آنچه از ما یاد می‌گیرند و اطلاعاتی که ما بزرگترها به آنها می‌دهیم، با عدم قطعیت و عدم اطمینان بیشتر نگاه می‌کنند. کودکان قادرند مهارتهای تفکر و بویژه تفکر انتقادی را فراگیرند که این مهارتها به آنها کمک می‌کند که نیازهای اطلاعاتی و اطلاعات در دسترس‌شان را مورد ارزیابی قرار دهند. جهت داشتن یک فرد با سواد اطلاعاتی، باید از زمان کودکی اقدام کرد. لازم است نیازهای آنها شناخته شود و تلاش شود تا نحوه تشخیص نیاز به آنها آموزش داده شود. از این رو ضرورت انجام پژوهشهایی در این راستا بسیار به چشم می‌آید.

¹ Literacy Hour

² Key Skills

³ Gap

تاکنون پژوهش‌های مختلفی به ویژه در خارج از ایران در زمینه نیازهای اطلاعاتی کودکان و دسته‌بندی آن‌ها انجام گرفته است. علاوه بر این همایش‌هایی نیز در این مورد برگزار شده است. این اثر با شیوه مرور منابع، سعی کرده است تا به دسته‌بندی‌هایی که تاکنون در در مورد نیازهای اطلاعاتی کودکان و نوجوانان انجام شده است، توجه کند. با توجه به اینکه در پژوهش‌های انجام گرفته، تاکنون هرم مازلو مورد توجه بوده است، به نظر می‌رسد انجام مجدد این پژوهش با توجه به هرم مازلو، منجر به دوباره کاری خواهد بود و چه بسا نتایج مشابهی حاصل شود. از این رو این پژوهش بر اساس پیمان نامه حقوق کودک ژنو که ماهیت نزدیکی به مسئله پژوهش داشت، به دسته‌بندی جدیدی از نیازهای اطلاعاتی کودکان می‌پردازد!

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع مروری-تحلیلی است. بدین منظور که ابتدا پژوهش‌هایی که در راستای بررسی و دسته‌بندی نیازهای اطلاعاتی کودکان انجام شده‌اند، مورد بررسی قرار گرفتند^۲ و سپس دسته‌بندی این پژوهش بر مبنای پیمان‌نامه حقوق کودک، ارائه گردیده است. این پژوهش‌ها در دو گروه پژوهش‌های خارج از ایران و داخل ایران قرار دارند. با در نظر گرفتن محدودیت‌های دسترسی به منابع علمی و پژوهشی خارجی و حتی داخلی، جستجوهای گسترده‌ای در پایگاه‌های در دسترس با کلید واژه "information needs" و با ترکیب کردن با واژه‌های "kids"، "young adult"، "child"، "children" به تفکیک هر واژه، انجام گرفت. بخشی از این موارد که امکان دسترسی به متن کامل آن‌ها فراهم نبود، از طریق سامانه تأمین مدرک، درخواست داده شد که تعدادی از آن‌ها تأمین شدند و مورد مطالعه قرار گرفتند. تعداد محدودی از طریق ایمیل به نویسندگان مقالات دریافت شدند و تعدادی کمی از مقالات به روش‌های ذکر شده تأمین نشدند، از این رو امکان مطالعه آن‌ها فراهم نشد. این پژوهش‌ها در دو گروه قرار گرفته‌اند، بخشی به شکل‌های مختلف، به نیازهای اطلاعاتی کودکان توجه کرده‌اند (Farrell, 1974, Fourie, 1995, Palaniandy, 1998) و مطالبی در این راستا تهیه شده است ولی بخش دیگر بصورت مشخص به دسته‌بندی نیازهای اطلاعاتی کودکان در محورهای مختلف پرداخته‌اند که در ادامه به آن‌ها پرداخته می‌شود.

مروری بر پژوهش‌های خارج از ایران

در سال ۱۹۷۳، کنفرانسی در مورد نیازهای شغلی مربوط به قوم‌ها و گروه‌های خاص ساکن در آمریکا انجام شد. یکی از محورهای این کنفرانس توجه به نیازهای اطلاعاتی کودکان و نوجوانان به عنوان یک گروه خاص بوده است. در جمع‌بندی این کنفرانس، نیازهای اطلاعاتی کودکان در دو طبقه زیر تقسیم‌بندی شدند:

۱. نیازهای عمومی

این نیازها شامل نیازهایی است که با محوریت خود فرد^۳ ایجاد می‌شوند (به عنوان مثال نیاز برای ارتقا، پیشرفت و کسب کمال در زندگی)، نیازهایی که مربوط به تعاملات فرد با محیط خود و سایر افرادی که در این محیط حضور دارند و فرد به

^۱ بر اساس تعریفی که در پیمان‌نامه حقوق کودک ذکر شده است، منظور از کودک هر انسان دارای سن کمتر از ۱۸ سال است. این تعریف توسط پژوهشگران اثر حاضر مورد تأیید است. ولی جهت حفظ امانت در مواردی که نتایج سایر پژوهش‌ها مطرح می‌شود، عیناً همانگونه که سایر پژوهشگران در آثارشان ذکر شده‌اند، نقل به مضمون خواهد شد و در قسمتی که پژوهشگران این اثر دیدگاه خود را ذکر می‌کنند، از واژه کودک برای گروه سنی کمتر از ۱۸ سال استفاده می‌شود.

^۲ لازم به ذکر است، پژوهشگران این اثر، هیچ‌گونه ادعایی مبنی بر اینکه تمامی آثار مرتبط را مطالعه کرده‌اند، ندارند. بلکه تمامی مواردی که امکان دسترسی به متن کامل آن‌ها فراهم بود، مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته‌اند.

^۳ Self-oriented

^۴ Self-interaction

صورت آگاهانه/ناآگاهانه و یا اختیاری/اجباری با آن‌ها در تعامل است، نیاز به امنیت عاطفی^۱ (دوست داشتن و دوست داشته شدن) و نیازهایی که نقش محرک‌های فکری^۲ را برای وی ایفا می‌کنند و باعث می‌شوند فرد مجبور شود فکر کند و در اغلب موارد به دنبال فکر کردن، نیاز به کسب اطلاعات بیشتر شکل می‌گیرد.

۲. نیازهای حیاتی

این نیازها شامل نیازهایی هستند که تأمین آن برای افراد نقش حیاتی دارد. بعنوان مثال نیاز به تغذیه سالم و مناسب، سلامت و بهداشت، امنیت عمومی و اجتماعی، امنیت عاطفی و محرک‌های فکری. نکته قابل تامل اینجاست که دو گزینه امنیت عاطفی و محرک‌های فکری در هر دو گروه دیده می‌شوند. شاید بتوان گفت گروه اول به معنای خواسته/درخواست و گروه دوم به معنای واقعی، یک نیاز هستند. از این رو این دو گزینه بنا به شرایط می‌توانند نقش نیاز (ضرورت) یا نقش خواسته/درخواست را به خود بگیرند.

در ادامه نیازهای اطلاعاتی نوجوانان را در گروه‌های زیر تقسیم بندی کرده است:

۱. نیازهای اطلاعاتی مربوط به مدرسه، تکالیف درسی و برنامه درسی
۲. نیازهای اطلاعاتی در راستای انتخاب سرگرمی
۳. نیاز به اطلاعات جهت ارتقاء فردی
۴. نیاز به اطلاعات جهت حرفه و اطلاعات شغلی
۵. نیاز به اطلاعات در راستای مهارت‌های موفقیت و زندگی بهتر

در راستای نیازهای اطلاعاتی کودکان و نوجوانان، پژوهش‌هایی وجود داشته‌اند که به نتایج مشابهی دست یافته‌اند، به عبارت دیگر نتایج همپوشانی بالایی داشته و به صورت مکرر ارائه شده‌اند. چهار پژوهش ماینودری، گرتچ، لت راب و هیونر و پوستون-اندرسون و ادواردز (Minudri, 1974, Gratch, 1978, Latrobe and Havener, 1997 and Poston-Anderson & Edwards, 1993) کاملاً با یکدیگر همراستا بوده‌اند و از این رو نتایج آن‌ها به صورت مشترک ذکر می‌شوند. نتایج این چهار پژوهش حاکی از آنست که مواردی که مربوط به مهارت‌ها، اطلاعات موضوعی و تخصصی مربوط به مدرسه، اطلاعات مربوط به علاقمندی‌های شخصی و ارتقاء خود از جمله مهمترین نیازهای کودکان و نوجوانان شناخته شده است.

دروین و نیلان (Dervin and Nilan, 1986) در پژوهشی در مورد نیازهای اطلاعاتی و استفاده از اطلاعات^۳، اشاره می‌کنند که اطلاعات به دو شکل عینی و ذهنی وجود دارد. از سوی دیگر در راستای توصیف بیشتر شرایطی که باعث شکل گیری نیازهای اطلاعاتی می‌شوند، را بدین صورت بیان می‌کنند:

۱. **تصمیم‌گیری:** شرایطی که طی آن فرد قرار است از بین گزینه‌های مختلف، دست به انتخاب بزند و در این راستا تصمیم بگیرد.
۲. **مشکلات:** شرایطی است که در طی آن، وقفه‌ای در انجام امور ایجاد می‌شود یا دشواری شرایط باعث برهم ریختن آرامش افراد می‌شود و هر حالتی که منجر می‌شود در فرایند پیشرفت فرد، محدودیت‌هایی ایجاد شود.
۳. **نگرانیها:** شرایطی است که فرد در اثر محدودیتها، مشکلات یا هر دلیل دیگری نگران ادامه امور خواهد بود و ترس از آینده‌گریبانگیر وی خواهد شد. اگرچه طیف عوامل و شرایطی که می‌تواند منجر به نگرانی افراد شود، ولی عمدتاً این نگرانی‌ها در شرایط پیش‌بینی نشده که مربوط به آینده نامعلومی هستند رخ می‌دهند.

¹ Emotional security

² Intellectual Stimulation

³ Information needs and uses

۴. **ادراکات:** شرایطی که هر فرد در طی آن به دنبال درک و شناخت موقعیت، پدیده، شرایط و ... است و لزوماً مشکل، نگرانی، محدودیت، تردید، انتخاب و تصمیم‌گیری و سایر مواردی که قبلاً اشاره شد، عامل اصلی اطلاع‌یابی نیستند. علاوه بر این، در این پژوهش در تکمیل نتایج خود، به دو پارادایم عمده در پژوهش‌های مربوط به نیازهای اطلاعاتی اشاره می‌کنند: پارادایم سنتی^۱ و پارادایم جایگزین^۲.

در پارادایم سنتی، اطلاعات یک کالای عینی محسوب می‌شود و کاربران، پردازندگان و تکمیل‌کنندگان اطلاعات هستند. کانون تمرکز در این پارادایم، توجه به رفتارهای قابل مشاهده و استفاده از سیستم‌های اطلاعاتی است. در پارادایم جایگزین، اطلاعات به عنوان کالای اجتماعی محسوب می‌شود. در این دیدگاه، مردم برای درک موقعیت‌های خاص و برای حل مشکلات خاص به اطلاعات نیاز دارند. کانون تمرکز در این پارادایم خود کاربر است نه سیستم‌های اطلاعاتی.

والتر (Walter, 1994) در پژوهشی درباره نیازهای اطلاعاتی کودکان، به سراغ کودکان کالیفرنیا، لس‌آنجلس و سانتا باربارا رفته است. از آنجایی که، این پیش فرض وجود دارد که نیازهای اطلاعاتی کودکان عمدتاً توسط بزرگترها بررسی و تأمین می‌شود، والتر تصمیم گرفت تا جهت داده‌های پژوهش خود را از بزرگترها گردآوری کند. در گام اول، بزرگترهایی که در تأمین نیازهای اطلاعاتی کودکان نقش فعالی داشتند را مشخص کرد. این افراد شامل کودکان، کتابداران، معلمان، افسران پلیس، مدیر مرکز تفریح و سرگرمی، مربی فوتبال، پرستار مدرسه و مددکاران اجتماعی بود. در گام بعدی به سراغ والدین بعنوان اصلی‌ترین عامل در بررسی، اداره، تأمین و هدایت نیازهای اطلاعاتی کودکان مورد بررسی قرار گرفتند. والتر در این پژوهش به هرم نیازهای اساسی انسانی، مازلو توجه خاصی نشان داد و نتایج وی نیز با این هرم شباهت زیادی داشت. نتایج والتر حاکی از آنست که کودکان در طول دوران کودکی خود، نیازهای اطلاعاتی زیر را تجربه خواهند کرد:

۱. **خودشکوفایی:** منظور نیاز به اطلاعاتی در راستای ارتقا ارزش‌ها، باورها و رفتارهای کودکان است. از این رو جهت تأمین این نوع اطلاعات، ضرورت وجود آموزش رسمی و یا برنامه‌های آموزشی به چشم خواهد آمد. بعضی از والدین بیان کرده‌اند که کودکان آن‌ها نیاز دارند تا زیبایی را تجربه کنند، به موزه‌ها و اماکن تاریخی بروند و بیاموزند که چگونه خود را سرگرم کنند و از وقت خود در اوقات فراغت استفاده کنند. کودکان به منابعی احتیاج دارند که بتوانند با استفاده از آن‌ها کیفیت زندگی بهتری داشته باشند. بنا به اظهارات والتر این منابع بسیار مهم، ولی کمیاب هستند و در واقع قطعه گم شده‌ای در این پازل محسوب می‌شوند.

۲. **محترم شمرده شدن (اعتبار):** کودکان نیاز دارند تا با فرهنگ‌های مختلف یک جامعه آشنا شوند، جنبه‌های اساسی آن فرهنگ را بشناسند، دانش اجتماعی لازم را کسب کنند و قادر باشند قوانین، سیاست‌ها، ارزش‌ها و باورهای آن جامعه، باید‌ها و نباید‌ها و سایر اصول یک جامعه را درک کنند و به عنوان یک عضو از اجتماع در این چارچوب عمل کنند. از این رو تأمین این اطلاعات یکی از ارکان مهم در بعد اجتماعی شدن کودک محسوب می‌شود.

۳. **دوست داشتن و تعلق:** کودکان نیاز دارند دوست داشته شوند و دیگران را دوست بدارند. اما در این راستا، آموزش‌های لازم در نحوه تعاملات، دوست‌یابی، توقعات و انتظارات آن‌ها، بسیار مهم است. اکنون باز صحبت از نیاز به اطلاعات می‌شود. اطلاعاتی که به آن‌ها در این راستا کمک کند و توان تشخیص را برای آن فراهم کند.

¹ Traditional paradigm

² Alternative paradigm

۴. **امنیت:** امنیت در یک جامعه در ابعاد مختلف مطرح می‌شود. این نکته و ابعاد آن چندان مورد توجه والتر نبوده است. ولی به ذکر این نکته کفایت کرده است که لازم است به کودکان اطلاعات کافی داده شود تا از جنایت بپرهیزند، با قوانین آشنا شوند و بدانند که در صورت تخلف چه مجازاتی متوجه فرد خاطی خواهد بود.

شنتون و دیکسون (Shenton & Dixon, 2003) پژوهش‌های متعددی در خصوص نیازهای اطلاعاتی کودکان انجام دادند. از آن جمله پایان نامه دوره دکترای تخصصی شنتون می‌باشد. اما آنچه در اینجا به صورت خاص مورد توجه قرار دارد، دو پژوهش است که در سطحی وسیع و گسترده در سال ۲۰۰۳ و ۲۰۰۴ توسط شنتون و دیکسون انجام گرفتند. این دو پژوهش به بررسی نیازهای اطلاعاتی کودکان و نوجوانان در سه گروه سنی ۴ تا ۸ سال (مقطع ابتدایی مدرسه)، ۹ تا ۱۲ سال (مقطع متوسطه) و ۱۳ تا ۱۸ سال (مقطع دبیرستان) پرداختند. این نیازها بدین صورت دسته بندی شدند:

۱. نیاز به مشورت

در زندگی هر انسان، شرایطی وجود خواهد داشت که نیاز به مشورت وجود خواهد داشت. کودکان نیز از این شرایط مستثنی نخواهند بود. چه بسا این نیاز در کودکان قدرت و شدت بیشتری نیز داشته باشد. از جمله جهت انجام تکالیف مدرسه، انتخاب یک موضوع جهت پژوهش، شرایط خاص پزشکی یا بیماری، وابستگی‌ها، ارتباطات، دوست یابی (دبیرستان)، انتخاب سرگرمی‌ها و نحوه پرکردن اوقات فراغت (ابتدایی) و ...

۲. پاسخ به مشکلات

نیاز به اطلاعات جهت تشخیص، بررسی و رفع مشکل، موردی است که توسط دانش آموزان مقطع ابتدایی و متوسطه اعلام شده بود.

۳. اطلاعات شخصی

این اطلاعات شامل مواردی هستند که ممکن است مستقیماً به خود کودک یا نوجوان ربط داشته باشند یا به سایر افرادی که در دنیای اجتماعی‌اش حضور دارند. مواردی مانند نیاز به اطلاعات در راستای بیماری و تشخیص‌های پزشکی (مقطع دبیرستان)، نیاز به اطلاعات در شرایط اضطراری (ابتدایی) و یا نیاز به اطلاعاتی در راستای زمان، تاریخ و مکان‌هایی که به امور روزمره خانواده وی مرتبط هستند (ابتدایی).

۴. حمایت موثر و خاص

اظهار حمایت در مورد موقعیت‌های گذشته، حال و آینده یکی از نیازهای انسان‌ها و به ویژه کودکان و نوجوانان است. کودکان و نوجوانان معتقدند جهت حمایت از در شرایط خاص، باید اطلاعات مورد نیاز آن‌ها تأمین شود، تا قادر باشند با این شرایط به خوبی مواجه شوند. از جمله شرایطی که در آن کودکان و نوجوانان به اطلاعات نیاز دارند، می‌توان به این موارد اشاره کرد: کسب تجربه‌های جدید (ابتدایی، متوسطه)، انجام مسئولیت‌ها (ابتدایی، متوسطه، دبیرستان)، ایجاد تصویر از خود (متوسطه، دبیرستان)، شرایطی غیرعادی که منجر به برهم خوردن نظم عادی امور روزمره آن‌ها می‌شود (ابتدایی، متوسطه)، فوبیا یا ترس با منشأ غیر واقعی از جمله ترس‌هایی است که برای کودکان یا نوجوانان به سختی قابل بیان و تشریح است. از این رو این شرایط بویژه برای کودکان مقطع ابتدایی، منجر به نیاز اطلاعاتی برای مواجهه با ترس خواهد شد. توضیح اینکه این ترس از کجا منشأ می‌گیرد، چقدر واقعیت دارد و از چه راهکارهایی می‌توان برای مواجهه با آن کمک گرفت، اصل نیاز اطلاعاتی کودکان در این حالت محسوب می‌شود.

^۱ از آنجاییکه پژوهش شنتون و دیکسون در سه گروه سنی انجام شده بود و اساس این گروه بندی مقطع تحصیلی دانش آموزان بوده است، در ادامه کار هر جا که ضرورتی وجود داشته باشد، برای مشخص کردن اینکه هر مورد توسط دانش آموزان کدام مقطع تحصیلی بعنوان نیاز اطلاعات بیان شده است، در داخل پرانتز مقطع تحصیلی ذکر می‌شود.

۵. درک همدلانه

در شرایطی که کودک در بحران اطلاعاتی قرار دارد، در گام اول نیاز دارد حس کند، کسانی هستند که می‌توانند به وی در این شرایط کمک کنند (ابتدایی، دبیرستان). منظور از بحران اطلاعاتی، شرایطی است که فرد به اطلاعات نیاز دارد ولی دقیقاً امکان تشخیص نیاز اطلاعاتی خود را ندارد و درگیر سردرگمی ناشی از فقدان اطلاعات کافی می‌شود.

۶. حمایت برای توسعه مهارت‌های فرد

از جمله موارد و شرایطی که کودکان و نوجوانان نیاز دارند تا از بزرگترها کمک بگیرند تا بتوانند مهارت‌های فردی خود را گسترش دهند می‌توان به این موارد اشاره کرد: مواردی که برای مدرسه مورد نیاز است (ابتدایی، متوسطه، دبیرستان)، نیاز به کسب مهارت در راستای مدیریت زمان، شرایط خودآغازگر: منظور شرایطی است که در آن فرد در راستای اهداف و دلایل شخصی، در راستای توسعه مهارت‌های خود تلاش می‌کند (ابتدایی، متوسطه، دبیرستان).

۷. مدرسه و تکالیف درسی

یکی از جنبه‌های مهم در انجام تکالیف مدرسه، ابداعات و ابتکارات دانش آموز است که وی را از سایرین متمایز می‌کند. پژوهش‌های بدیع از جمله مواردی هستند که همواره برای موسسات آموزشی و مدارس حائز اهمیت هستند. اینجاست که والدین می‌توانند نقش مؤثر و مفیدی ایفا کنند (ابتدایی، متوسطه). علاوه بر این بخشی از تکالیف و برنامه‌های درسی، مواردی هستند که هدف از آن‌ها ایجاد آمادگی برای دانش‌آموزان جهت ورود به مقطع بالاتر است. این موارد نیز منجر به نیاز به کسب اطلاعات بیشتر خواهد داشت (ابتدایی، متوسطه، دبیرستان).

۸. علاقمندی‌های افراد**۹. اطلاعات مربوط به مصرف‌کننده، تهیه کالای مرتبط**

ضرورت کمک به توانا کردن کودکان و نوجوانان در راستای تأمین بخشی از نیازهای خود همواره وجود دارد. به عنوان مثال در شکلی ساده کودک یا نوجوان باید قادر باشد تا بتواند برای تهیه دفترچه کلاسی، لوازم التحریر و کتاب‌های مربوطه خود اقدام کند. البته بسته به سن کودک ممکن است نیاز به نظارت والدین وجود داشته باشد یا خیر. از نظر کودکان و نوجوانان، اینکه اطلاعات کافی داشته باشند تا بتوانند کالاهای مربوطه را بررسی و انتخاب کنند و نهایتاً آن را تهیه کنند، یک ضرورت است (متوسطه، دبیرستان).

۱۰. ارتقاء فردی

عموماً کودکان و نوجوانان، برای مشخص شدن فعالیت‌های تأثیرگذار بر آینده آن‌ها به اطلاعات نیاز دارند. این اطلاعات مبتنی بر واقعیت هستند و معمولاً مربوط به نحوه انتخاب رشته دانشگاهی، انتخاب شغل و موقعیت‌های شغلی، دوره‌های آموزشی حرفه‌ای که از طرف سازمان‌های مختلف برگزار می‌شود، می‌باشد (دبیرستان).

۱۱. مربوط به آینده

یکی از مواردی که در زندگی هر فردی وجود دارد، نگرانی از آینده است. همواره این نگرانی وجود دارد که چه کارهایی انجام دهیم تا بتوانیم تا حدی آمادگی مواجه با موقعیت‌های آینده را داشته باشیم. بزرگترها می‌توانند با تجربه خود، برخی از این موقعیت‌ها را پیش‌بینی کنند و در این راستا اطلاعاتی را در اختیار کودکان قرار دهند (دبیرستان).

۱۲. تکمیل و تفسیر مجدد اطلاعات

این مورد یکی از نیازهای مهم اطلاعاتی کودکان محسوب می‌شود. چراکه این نیاز در شرایطی رخ می‌دهد که کودک اطلاعاتی دارد، ولی نیاز به تکمیل یا بررسی و تفسیر مجدد دارند. از آنجایی این نیاز مهم محسوب می‌شود که کودکان توان

محدودتری در اطلاع یابی دارند. در این شرایط بزرگترها می توانند با معرفی منابع متعدد کسب اطلاعات، به رفع نیاز اطلاعاتی آنها کمک کنند (متوسطه، دبیرستان).

۱۳. نیاز به تایید

نیاز به تایید عمدتاً در شرایط مربوط به امور ضروری (مثل تکالیف درسی) رخ می دهد. کودکان ایده ای را شکل می دهند که در راستای انجام یک تکلیف از وی انتظار می رود. به عنوان مثال معلم از کودکان می خواهد که هر کدام یک کار دستی مربوط به وسایل نقلیه تهیه کنند و به مدرسه بیاورند. در این شرایط ایده های متعددی به ذهن کودک خواهد رسید و برای تحقق آنها به ابزارهایی نیاز دارد. در گام اول برای تایید ایده، نیاز به اطلاعات دارد (متوسطه، دبیرستان). به عنوان مثال آیا می توان اسکوتر را بعنوان یک وسیله نقلیه محسوب کرد؟ در این راستا نیاز به اطلاعات وجود خواهد داشت و در صورت تایید شدن گام های بعدی برداشته خواهند شد. در این شرایط انتظار می رود کودک بتواند در مورد ایده خود صحبت کند و دلایل خود را بیان کند.

شتون و دیکسون (Shenton & Dixon, 2003)، در ادامه، نتایج پژوهش خود را با نظریات دروین و نیلان که اطلاعات را به دوشکل عینی و ذهنی تقسیم بندی کرده بودند، تطبیق داده اند. سپس بر اساس همین پژوهش، موقعیت های مربوط به این نیازها را نیز مشخص کردند، که نتایج حاصل بدین صورت خواهند بود:

اطلاعات عینی: پاسخ به مشکلات، اطلاعات شخصی، درک همدلانه، حمایت برای توسعه مهارت های فرد، مدرسه و تکالیف درسی، علاقمندی های افراد، اطلاعات مربوط به مصرف کننده و تهیه کالاهای مرتبط، ارتقاء فردی، مربوط به آینده، تکمیل و تفسیر مجدد اطلاعات، نیاز به تایید

اطلاعات ذهنی: نیاز به مشورت، اطلاعات شخصی، حمایت موثر و خاص، مدرسه و تکالیف درسی، علاقمندی های افراد، اطلاعات مربوط به مصرف کننده و تهیه کالاهای مرتبط.

همانگونه که مشاهده می شود، برخی از نیازهای اطلاعاتی هم جنبه عینی و هم جنبه ذهنی به خود می گیرند. علاوه بر این، شتون و دیکسون، نیازهای اطلاعاتی بدست آمده را بر اساس موقعیتهایی از زندگی که منشا این نیازها هستند، بدین صورت دسته بندی می کند (لازم به ذکر است موقعیت نگرانیها از نظر شتون و دیکسون منشا هیچ کدام از نیازهای اطلاعاتی این پژوهش نبوده اند): **ادراکات:** موارد ۲، ۳، ۵ تا ۱۳؛ **مشکلات:** موارد ۲، ۶، ۷، ۱۲ و ۱۳ و **تصمیمات:** موارد ۱، ۹ تا ۱۱.

هرمن (Herman, 2010) در پژوهش خود در مورد نیازهای اطلاعاتی کودکان، دسته بندی زیر را از نیازهای اطلاعاتی کودکان ارائه می دهد:

۱. نیازهای اطلاعاتی مربوط به مدرسه
۲. نیازهای اطلاعاتی مربوط به سرگرمی و فراغت (مانند فیلم، ورزش، نجوم)
۳. نیازهای اطلاعاتی شخصی (مشکلاتی که فرد در آن درگیر می شود، داروها، شرایط خانوادگی)
۴. نیازهای اطلاعاتی خاص (مانند کودکان، کودکان باهوش، معلولان، افراد با مشکلات خاص، چندزبانه ها، افراد بومی که قادر به تکلم به زبان رسمی آن منطقه نیستند)

مروری بر پژوهشهای داخل ایران

بر اساس جستجوها و بررسی های پژوهشگران این اثر، پایان نامه ولی قربانی (Ghorbani, 2001)، به راهنمایی دکتر پریخ از نخستین پژوهش های مربوط به نیازهای اطلاعاتی کودکان در ایران می باشد. از این پایان نامه در سال ۱۳۷۹ دفاع شد. این پژوهش به بررسی نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان دبیرستانی شهر مشهد و ارزیابی توانایی مجموعه کتابخانه ها در برآوردن این نیازها در سال تحصیلی ۷۹-۷۸ پرداخته است. برای دسته بندی نیازهای اطلاعاتی، به هرم مازلو توجه شده است. این پژوهش نشان داد که نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان می تواند ناشی از ویژگی های فردی و یا شرایط محیطی باشد. از این رو معتقد است افرادی که در اطراف دانش آموز قرار دارند، بر روی نیازهای اطلاعاتی وی تأثیر گذارند. از جمله این افراد کسانی هستند که امر آموزش دانش آموزان را بر عهده دارند. از این رو برای گردآوری داده ها هم از نظر دبیران و هم از نظر دانش آموزان استفاده کرده است. دانش آموزان معتقد بودند که نیازهای اطلاعاتی آن ها به ترتیب اولویت شامل نیازهای فردی، مذهبی، آموزشی و سیاسی می باشد. نکته قابل تامل اینکه نظر دبیران در این خصوص با نظر دانش آموزان همراستا نبوده است و دبیران معتقدند اولویت بندی نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان به صورت مذهبی، سیاسی، آموزشی و فردی می باشد. یکی از نکاتی که لازم است در این خصوص مورد توجه قرار گیرد این که، علیرغم این که ماهیت جامعه پژوهش دانش آموزان و دبیران بوده اند و اساس تعامل این دو گروه، آموزش های درسی می باشد، هیچ کدام از این دو گروه نیازهای اطلاعاتی آموزشی را بعنوان اولویت اول و یا حتی اولویت دوم ذکر نکرده اند. مقاله این پایان نامه در سال ۱۳۸۰ منتشر شده است (Ghorbani, 2001).

پریخ (Parirokh, 2003)، به بررسی نقش ادبیات کودکان و نوجوانان در پاسخگویی به نیازهای آنان پرداخت. در این اثر ابتدا به دسته بندی نیازهای کودکان بر اساس هرم مازلو پرداخته شده است و سپس بخشی از کتاب های فارسی که توانایی پاسخگویی به این نیازها را دارند، معرفی شده اند. اگرچه در عنوان این اثر مستقیماً نامی از نیازهای اطلاعاتی ذکر نشده است، ولی در سراسر متن اشاره شده است که برای رفع تمامی این نیازها، به اطلاعات نیاز است و در واقع هر کدام از این موارد، یک نیاز اطلاعاتی محسوب می شوند. نتایج در جدول زیر خلاصه شده اند:

جدول ۱: دسته بندی نیازهای کودکان و نوجوانان و معرفی برخی منابع پاسخگو به آنان (Parirokh, 2003)

Table 1: Categorizing the needs of children and adolescents and introducing some responsive sources

کتاب هایی که توانایی پاسخگویی به نیازها را دارند Books which can answer child information needs	نیازها بر اساس هرم نیازهای مازلو Maslow information needs	نوع نیاز کودک Child information needs
جوراب پشمی، شبان کوچک در غار، مادر مادر است ... Woolen socks, A small shepherd in the cave, Mother is mother	عشق و محبت، عزت نفس Love, Self-esteem	عاطفی Emotional
صیاد، هدیه ای برای بچه های شط، خمره، کتابخانه ما Swine, A gift for the children of river, Kink, Our library	عزت نفس، امنیت Self-esteem, security	اجتماعی Social
چرا چنین است، بدن انسان چگونه کار می کند ... Why is that so, How does the human body work?	فیزیولوژیک و عزت نفس Physiologic Self-esteem	ارضای کنجکاوی Curiosity
کودکی من، قرآن و طبیعت، شکوه شهادت، نماز فرشته ... My childhood, the Qur'an and nature, the glory of martyrdom, angel prayer...	عزت نفس Self-esteem	مذهبی Religious
شبان کوچک در غار، زندگی سرخپوستان، موج ... The little shepherd in the cave, the life of the Indians, the wave...	خودشکوفایی و امنیت Self-fulfillment and security	ارتباط با طبیعت Relationship with nature
شرح حال ها، هسته ها، بیکار نشینید، آزمایش ها ... Stories, cores, do not sit idle, experiments	عزت نفس Self-esteem and Self-fulfillment	شناخت استعدادها Talent Detection

پریخ در ادامه اشاره می‌کند که تأمین نیازهای اطلاعاتی کودکان و نوجوانان یکی از مباحث مهمی است که اکثر کشورهای پیشرفته بر روی این موضوع سرمایه‌گذاری‌های کلان کرده‌اند و بر اساس این نیازها به تولید محتوا، در راستای اهداف شان می‌پردازند. سپس توصیه می‌کند که ضروری است که در کشور ما نیز این امر مورد توجه مسئولان، بویژه مسئولان فرهنگی و اهالی قلم قرار گیرد. با توجه به طیف وسیع انتشارات کودک در طی سال‌های اخیر، به نظر می‌رسد انجام مجدد این چنین پژوهشی بسیار ضروری است.

صالحی ده پادکانی، برادر و رضایی شریف آبادی (Salehi dehpakani, Baradan and rezaei sharifabadi, 2010)، پژوهشی با عنوان بررسی نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان عشایر کوچنده ایل قشقایی استان فارس پرداختند و هدف آن‌ها از انجام این پژوهش، ارائه الگویی جهت تأمین خدمات کتابخانه‌ای بوده است. جامعه آماری این پژوهش ۶۰ نفر از دانش آموزان بوده‌اند. نتایج این پژوهش نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان را به دو دسته درسی و غیردرسی تقسیم کرده است. در دسته غیردرسی، تقسیم‌بندی نیازها به صورت مذهبی، اجتماعی، ورزشی، سیاسی و فرهنگی صورت گرفته است. نهایتاً از نظر دسترسی به اطلاعات و به منظور تأمین نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان، الگویی پیشنهاد شده است که شامل این موارد است: حمایت سازمانی و نیروی انسانی (به منظور ایجاد و تأمین کتابخانه برای عشایر)، مجموعه‌سازی (به منظور تهیه منابع برای کتابخانه در راستای نیازهای دانش آموزان)، حفاظت و نگهداری (شامل شیوه‌ها و نکاتی در راستای حفظ منابع با توجه به شرایط خاص زندگی در این گروه) و اشاعه اطلاعات (شامل پیشنهادهایی در خصوص اطلاع‌رسانی خدمات کتابخانه و منابع آن از طریق خدمات مخابرات و صدا و سیما).

بیگدلی و صالحی (Bigdeli and Salahi, 2011)، در پژوهشی به بررسی نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان ناشنوا و کم‌شنوای مدارس استثنایی شهر شیراز پرداختند. از آنجایی که جامعه این پژوهش، شرایط خاصی داشته‌اند و پژوهش اولیه حاکی از دشواری تعامل با این جامعه و احتمال جوابدهی ضعیف بود، برای گردآوری اطلاعات از نظرات معلمان این دانش آموزان کمک گرفته شد. نهایتاً نظرات مربوط به ۴۴ معلم، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج حاکی از آن است که نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان، ناشنوا و کم‌شنوای این پژوهش، شامل اطلاعات عمومی، منابع اطلاعاتی کمک‌درسی و تفریح و سرگرمی می‌باشد. از نظر معلمان مناسب‌ترین شکل تأمین منابع اطلاعاتی، کتاب به همراه سی‌دی یا دی‌وی همراه با زبان اشاره می‌باشد. معلمان معتقد بوده‌اند که منابع اطلاعاتی موجود فعلی، تأثیر چندانی در رشد مهارت‌های اجتماعی این دانش آموزان نداشته‌اند و این افراد قادر به خرید و استفاده از منابع اطلاعاتی موجود نیستند. همچنین دستگاه‌های ارتباطی مناسبی (مانند تله‌تکست، چت نوشتاری و ...) برای استفاده دانش آموزان وجود ندارد و میزان استفاده دانش آموزان از کتابخانه مدرسه بسیار کم است. علاوه بر این دانش آموزان از منابع اطلاعاتی مدارس خود آگاهی کافی ندارند و کیفیت کتابخانه‌های مدارس پایین است. از این رو این گونه استنباط می‌شود که دانش آموزان ناشنوا و کم‌شنوا در استان فارس، نیازهای اطلاعاتی خاص خود را همواره به طریقی به معلمان منتقل کرده‌اند ولی امکانات کافی برای رفع نیازهای اطلاعاتی آن‌ها فراهم نشده است.

در ایران، جدیدتری تلاشی که در خصوص کودکان و اطلاعات انجام شده است، همایشی است که با عنوان "کتاب، کتابخانه و کودک امروز" در تاریخ‌های ۱۶ و ۱۷ مهرماه ۱۳۹۳ در دانشگاه الزهرا برگزار شد. در این همایش، ۴ مقاله در خصوص نیازهای اطلاعاتی کودکان ارائه شده است (عناوین: بررسی نیازهای اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌یابی اعضای کودک و نوجوان کتابخانه‌های عمومی ناحیه ۱ کرج، نیازهای اطلاعاتی کودکان از دید فعالان حوزه کتاب کودک، نیاز اطلاعاتی کودکان: از کتابخانه سنتی تا دیجیتال، بررسی نیازهای اطلاعاتی کودکان کتابخانه‌های عمومی استان یزد بر اساس مدل چن). با توجه به اینکه سایت همایش تنها عنوان مقالات را ذکر کرده است، امکان شناسایی نویسندگان این آثار و دسترسی به آن‌ها

جهت دریافت خلاصه یا متن مقالات فراهم نبود. جای تقدیر است که چنین همایش‌هایی در سطح ملی در حال برگزاری است و حاکی از رشد توجه به نیازهای اطلاعاتی کودکان در سطح ایران است.

مرور پژوهش‌هایی که تاکنون انجام شده اند نشان می‌دهند که اغلب پژوهش‌ها برای دسته‌بندی نیازهای اطلاعاتی کودکان به هرم نیازهای اساسی مازلو توجه کرده‌اند. نکته‌ای که به عنوان مسئله ذهن پژوهشگران این اثر را به خود معطوف کرده این بود که اگر قرار باشد، از دیدگاهی متفاوت به کودکان و نیازهای آنان توجه شود، آن دیدگاه چه خواهد بود؟ یکی از مهم‌ترین کارهایی که تاکنون در راستای شناسایی نیازهای کودکان در بعد جهانی انجام گرفته است، پیمان‌نامه حقوق کودک است که در سال ۱۹۵۹ در ژنو مصوب گردید.

این پیمان‌نامه در راستای مشور حقوق بشر سازمان ملل متحد تهیه و تنظیم شده است. این پیمان‌نامه در دو بخش تنظیم شده است که بخش اول شامل ۴۰ ماده می‌باشد که به صورت بسیار خاص به نیازهای کودکان و حقوق آن‌ها در جامعه بشری اشاره کرده است. در بخش دوم وظایف کشورهای عضو این پیمان‌نامه تعیین شده است. آنچه بعنوان مبنای پژوهش حاضر قرار گرفته است، بخش نخست این پیمان‌نامه است که به تشریح نیازهای خاص کودکان پرداخته است. در این پژوهش یک دسته‌بندی جدید از نیازهای اطلاعاتی کودکان بر مبنای پیمان‌نامه حقوق کودک ژنو ارائه گردیده است. ذکر چند نکته قبل از ورود به بحث اصلی این پژوهش لازم است:

۱. در این پژوهش مطابق با پیمان‌نامه حقوق کودک، سن کودکی تا ۱۸ سال در نظر گرفته شده است.
۲. چهار پیش فرضی که قبلاً در همین پژوهش از دروین و نیلان و والتر ذکر شده بود، به عنوان پیش فرض در نظر گرفته شده است.
۳. در هر دسته بندی، شماره ماده مربوط به پیمان‌نامه حقوق کودک در داخل پرانتز قید شده است.

یافته های پژوهش حاضر

بازنگری و تکمیل دسته بندی نیازهای اطلاعاتی کودکان بر مبنای پیمان‌نامه حقوق کودک ژنو (۱۹۵۹)

۱. نیازهای اطلاعاتی مربوط به بقا و حیات، تأمین اجتماعی (۲۶) و ارتقاء کیفیت زندگی کودک از ۳ سالگی، برای رشد و تکامل دست به کنجکاوی می‌زند (Bozorgi nargesi, 2011). بر اساس ماده ۲۶ پیمان‌نامه حقوق کودک، هر کودک حق دارد یک زندگی با کیفیت داشته باشد و در این راستا نیاز دارد بداند چگونه زندگی خود را به بهترین حالت ممکن اداره کند. در این راستا باید بداند و برای دانستن به اطلاعات و تجربه نیاز دارد. تجربه در طول دوران زندگی و با گذر زمان کسب خواهد شد ولی آنچه زیربنای تمامی این موارد است اطلاعاتی است که می‌تواند او را در این مسیر هدایت کند. از این رو نیازهای اطلاعاتی وی در این زمینه بسیار مهم و حیاتی هستند. در این خصوص ممکن است نگرانی‌هایی بویژه در سنین بلوغ و نوجوانی ایجاد شوند که در اکثر موارد ناشی از تأمین نشدن کافی اطلاعات است.

۲. حمایت از خود(۳)، جلوگیری از سوء استفاده (۳۲ تا ۳۷)

تأمین رفاه کودک، از جمله مواردی است که در زندگی هر کودکی ضروری محسوب می‌شود. بسیار مهم است که کودک بداند در شرایط خاصی باید از وی حمایت شود. از جمله خطراتی که کودک را مورد تهدید قرار می‌دهد، بهره‌کشی اقتصادی و کار کردن کودکان به هر شکل و نحو است. کار کردن کودکان و بهره‌کشی اقتصادی از آن‌ها در کلیه کشورهای عضو پیمان‌نامه حقوق کودک، ممنوع است. لازم است به کودک در این خصوص اطلاعات لازم داده شود. این در حالی است که در موارد زیادی کار کردن کودکان به شکلی برای آن‌ها توجیه شده است و آن‌ها از حق و حقوق خود آگاه نیستند. در کشورما،

ایران نیز تأکید زیادی در این خصوص وجود دارد و همواره قوانین شدیدی برای مجازات افرادی که کودکان را مورد بهره‌کشی اقتصادی قرار می‌دهند، وجود دارد. ضرورت تأمین اطلاعات به منظور آگاه کردن کودکان از این حقوق یک ضرورت است. از جمله مواردی که بطور خاص در پیمان حقوق کودک اشاره شده، جلوگیری از هرگونه بهره‌کشی جنسی، قاچاق مواد مخدر، فروش کودکان، شکنجه یا سایر رفتارهای بی‌رحمانه و تحقیرآمیز و... و اعمال قوانین شدید در مواجهه به این شرایط است. یکی از مهم‌ترین راهکارهای جلوگیری از ایجاد این شرایط، آگاه کردن کودکان به عنوان کانون تمرکز در این شرایط است. طبعاً کودک با توجه به محدودیت‌های فیزیکی امکان محافظت کامل از خود را نخواهد داشت، ولی لازم است بدانند در چه شرایطی خطری وی را تهدید خواهد کرد. این دانستن خود یک نیاز اطلاعاتی را رقم می‌زند. علاوه بر این والدین باید بدانند که چنانچه در هیچ موردی به کودک‌شان تذکر ندهند، کودکی با وجدان ضعیف پرورش خواهند داد و این کودکان به دنبال ضعف خود، در بزرگسالی، از اعمال خلاف قوانین آگاه نخواهند بود. از این رو شدیداً در معرض انجام دادن اعمال خلاف و یا مورد خلاف واقع شدن قرار دارند (Bozorgi nargesi, 2011).

۳. روابط شخصی و خانوادگی، دوست‌یابی (۹)

هر انسان در طی دوران زندگی خود، با مجموعه‌ای از افراد آشنا می‌شود. از این میان تعدادی بعنوان دوست و بخشی به عنوان دوست صمیمی، در دنیای هر فرد وارد خواهند شد. این افراد از نخستین مرحله تا صمیمی شدن، در چارچوب و اصول زندگی تأثیراتی ولو اندک خواهند داشت. حال در زندگی کودک، این مجموعه روابط قدرت و تأثیر بیشتری خواهند داشت. با در نظر گرفتن اینکه در زندگی کودک، مجموعه روابط خانوادگی و دوستانی که مربوط به شبکه بزرگترها بوده‌اند، نیز حضور خواهند داشت.

از این رو ضرورت توجه به شبکه‌های ارتباطی انسانی که در اطراف کودکان شکل خواهند گرفت به چشم خواهد آمد. بخشی از این ضرورت (با یادآوری پیش‌فرض چهارم در این اثر) به بزرگترها مربوط خواهد شد. ولی آنچه مدنظر این قسمت است، آگاهی بخشی به کودکان برای کسب توان تشخیص دوستان و افرادی است که در شبکه خاص آنها وارد می‌شوند. از این رو منابع اطلاعاتی و به ویژه کتاب‌های داستانی و مخصوص کودکان در این زمینه می‌توانند نقش خوبی ایفا کنند. علاوه بر این در فرایند دوست‌یابی، کودکان به معیارهای دوست‌یابی بزرگترها توجه می‌کنند. چراکه کودکان بعد از سن ۳/۵ سالگی، قادرند به تناسب رفتار بزرگترها، روش زندگی خود را انتخاب کنند. از این رو در این مرحله از زندگی ممکن است به یکی از والدین تمایل بیشتری نشان دهند و برای این تمایل دلیل مشخص (ولو غیرقابل بیان) دارند. (Bozorgi nargesi, 2011)

۴. آزادی بیان و اندیشه (۱۳ و ۱۴)

کودک از ۳ سالگی می‌تواند انتخاب کند (Bozorgi nargesi, 2011). انتخاب وی شامل موارد ساده‌ای مانند انتخاب اسباب‌بازی‌ای است که می‌خواهد با آن بازی کند. در واقع برخی از کارهای وی در همین سن، شکلی هدفمند به خود می‌گیرد. این در حالیست که از سن ۵ سالگی می‌تواند برای انتخاب خود دلیل و توضیح بیان کند. این دوره یکی از مقاطع سنی کودکی است که حضور اطلاعات در آن باعث پرورش توان استدلال و تحلیل کودک در آینده خواهد شد.

بنا به پیمان‌نامه حقوق بشر، یکی از حقوقی که برای هر انسانی وجود دارد، حق جستجو کردن، کسب اطلاعات و تفکر مجدد در مورد مسائل مربوط به خود و زندگی است. کودکان ممکن است در موارد زیادی حتی برای برخی از بدیهیات زندگی (از دیدگاه بزرگترها) نیز سوال داشته باشند. شاید این پیش‌فرض در خیلی از زمینه‌ها صدق می‌کند که کودکان نسل‌های امروز (به دلایل مختلف) ذهن کاوشگر قویتری دارند. از این رو برخی از مسائل که در طی دوران کودکی بزرگترهای امروزی، به راحتی پذیرفته می‌شده است، اکنون توسط کودکان امروزی مورد سوال و کنجکاوی قرار می‌گیرند. این نیاز،

شکل بارز نیاز اطلاعاتی در کودکان خواهد بود. نیازی که باعث می‌شود، بزرگترها در برخی موارد احساس ناتوانی کنند و از پاسخ دادن به آن عاجز بمانند. از این رو این نیاز، خود به نوعی به نیاز اطلاعاتی بزرگترها تبدیل خواهد شد. اینجاست که ضرورت نیاز توسط هم کودک و هم بزرگتر لمس می‌شود.^۱ از این رو شناس تلاش بیشتر برای دریافت پاسخی قانع کننده نیز بیشتر خواهد شد. چراکه حس پاسخ داده نشدن نیاز کودک، در هر شکلی، برای بزرگتر نیز ناخوشایند خواهد بود. بنابراین تلاش هر دو هدف قویتری دنبال خواهد کرد.

۵. امور مذهبی (۱۴)

اعتقاد به خداوند، داشتن ایمان و الگوهای صحیح رفتاری و اعتقادی، نه تنها روش زندگی مناسب را به کودکان و نوجوانان می‌شناساند، بلکه ارزش‌هایی را که لازمه یک زندگی سالم است به آنان معرفی می‌کنند. بی‌اعتقادی به ارزش‌های صحیح زندگی باعث می‌شود نوجوانان معیارهای بی‌ارزشی را انتخاب کنند و در نهایت به سرخوردگی و پوچی در زندگی رو آورند (Parirokh, 2003). از این رو نیاز به اطلاعاتی در راستای مذهب و ساختاری که اعتقادات مذهبی به زندگی فرد می‌دهد، یکی از ملزومات زندگی انسان است. منابع اطلاعاتی مختلفی می‌توانند در راستای شکل‌گیری، رفع ابهام و سایر جنبه‌های مذهبی، به کودکان اطلاعات برسانند. از آن جمله کتاب‌های مذهبی، حضور در جلسات مذهبی و کسب اطلاعات لازم از مراجع مذهبی، توجه به سخنرانی‌های مذهبی که از طریق رسانه‌ها به ویژه تلویزیون پخش می‌شوند و مواردی مشابه همگی در شکل گرفتن بعد مذهبی زندگی کودکان مؤثر خواهند بود. منابع اطلاعاتی مذهبی باید ارزش‌ها و الگوی مذهبی را به کودکان و نوجوانان بشناساند و ایمان را در آنان ایجاد و تقویت کنند. از این رو در صورتی که مناسب نباشد ممکن است صدمه جبران ناپذیری به گرایش آنان به مذهب بزنند.

از دیدگاه اسلام یکی از تکالیف والدین در قبال فرزند، انتقال اطلاعات و آموزه‌های مفید و ضروری است. اهمیت موضوع از این جهت است که در پرتو انتقال این اطلاعات و دسترسی کودکان به این آموزه‌های حیات‌بخش است که می‌توان آنان را به تدریج و متناسب با اقتضای سن، در مسیر خیر و تأمین سعادت دنیوی و از آن مهم‌تر سعادت اخروی که متضمن حیات شایسته انسان است، سوق داد (Mohammadi Reyshahri, 2009).

۶. کتاب‌ها، منابع اطلاعاتی، رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی (۱۷)

برای توصیف این نیاز، توجه دقیق به بندهای ماده ۱۷ پیمان نامه حقوق کودک، گویای ضرورت‌ها در این خصوص خواهد بود. بر اساس پیمان‌نامه، کشورهای عضو باید به عملکرد مهم رسانه‌های گروهی واقف باشند و تضمین کنند که کودک به اطلاعات و مطالب از منابع گوناگون ملی و بین‌المللی دسترسی داشته باشد، به ویژه اطلاعات و مطالبی که هدف آن‌ها ترویج رفاه اجتماعی، معنوی و اخلاقی و بهداشت جسمی و روانی کودک است. بدین منظور لازم است کشورهای عضو اقدامات زیر را به عمل آورند:

الف) تشویق رسانه‌های گروهی به انتشار و پخش اطلاعات و مطالبی که برای کودک از نظر اجتماعی و فرهنگی سودمند

باشد.

^۱ یکی از مواردی که باعث می‌شود نتوان حد مرز مشخصی بین نیاز و خواسته تصور کرد، توضیحات ارائه شده در این قسمت است.

^۲ پریخ در مقاله خود در توصیف ویژگی‌های کتب مذهبی، اظهار می‌دارد که کتاب مذهبی باید شخصیت‌های واقعی مذهبی را بشناساند، از تعصب به دور باشد، نثر ساده و شیوایی داشته باشد و تاحد ممکن به صورت غیرمستقیم و داستان‌گونه به بیان مطلب بپردازد، پدیده‌ها و مثال‌های آن دور از ذهن نباشند، در پروراندن ماجرا و ساخت و پرداخت آن و نیز در تصاویر و صفحه‌آرایی آن، استفاده خوبی از هنر به عمل آید، و پیام‌های مذهبی با نیازها و شرایط اجتماعی روز هماهنگ باشند.

ب) تشویق همکاری‌های بین‌المللی در زمینه تولید، مبادله و انتشار این گونه اطلاعات و مطالب از منابع گوناگون فرهنگی، ملی و بین‌المللی.

پ) تشویق تولید و انتشار کتاب‌های کودکان.

ت) تشویق رسانه‌های گروهی به توجه خاص به نیازهای کودکان گروه‌های اقلیت یا بومی از نظر زبان.

ث) تشویق تهیه رهنمودهای مناسب برای حمایت از کودک در برابر اطلاعات و مطالبی که به رفاه وی آسیب می‌رساند (پیمان‌نامه حقوق کودک).

از منظر نظام تعلیم و تربیت اسلامی نه تنها به حق دسترسی کودک به اطلاعات توجه شده و تکالیفی برای والدین در این زمینه مقرر شده است، بلکه بر لزوم توجه به محتوای اطلاعات، به گونه‌ای که منافع واقعی کودک را تأمین نماید، تأکید شده است. امیرالمؤمنین امام علی (ع) فرمود: "به کودکان چیزهایی را یاد بدهید که به خاطرش خداوند به آنان بهره برساند" (Mohammadi Reyshahri, 2009).

۷. سلامت و بهداشت (۲۴)

بر اساس ماده ۲۴ پیمان‌نامه، کشورهای عضو باید حق کودک را برای برخورداری از بالاترین معیارهای بهداشتی و تسهیلات قابل حصول جهت درمان بیماری و بازیابی سلامت به رسمیت بشناسند و برای تضمین این که هیچ کودکی از حق دسترسی به چنین خدمات بهداشتی محروم نماند تلاش کنند. همچنین در ادامه اظهار می‌دارد که کشورها باید این امکان را فراهم کنند که همه اقشار جامعه به ویژه والدین و کودکان از آموزش‌های مربوط آگاهی و به آن‌ها دسترسی داشته باشند و در استفاده از دانش پایه در مورد بهداشت و سلامت مورد حمایت قرار گیرند. کودک باید بداند، بیماری چیست، چگونه بیمار می‌شویم، چه راهکارهایی برای پیشگیری از بیماری‌ها باید انجام دهد، اصول اولیه بهداشت فردی چیست. امروزه، این اطلاعات که تحت عنوان اطلاعات سلامت شناخته می‌شوند، از جمله اطلاعات ضروری هستند که به ویژه در مدارس و مقاطع ابتدایی بیش از پیش به آن‌ها توجه شده است.

۸. نیاز به آموزش اطلاعات تخصصی (۲۸)

کودکان از یک سالگی، توانایی اندیشیدن و فکر کردن خود را گسترش می‌دهند (Zoeibeg, 2010). اما درک آن‌چه در ضمیر و ذهن او می‌گذرد برای بزرگترها، دشوار است و در بسیاری از موارد با نوعی عدم اطمینان همراه است. اگر چه کودک در این سن به تدریج صحبت کردن را تجربه می‌کند و به نظر می‌رسد که می‌تواند چیزهایی که بزرگترها می‌گویند را درک کند، ولی لزوماً این گونه نیست. در بسیاری از موارد علت گوش دادن و یا درک کردن آن‌چه یک بزرگتر به کودک می‌گوید، علاقه وی به بزرگتر خود است و نه لزوماً تشخیص و درک آن‌چه می‌شنود.

کودکان از ۳ سالگی، آماده آموزش مهارت‌ها هستند. علاوه بر این یک کودک ۳/۵ ساله قادر خواهد بود به کارهایی ابتکاری دست بزند (Bozorgi Nargesi, 2011) که میزان این ابتکار به سطح اطلاعات وی نیز مرتبط خواهد بود. از این رو ضرورت نیاز به آموزش در سنین پایین به چشم می‌آید و در بسیاری از کشورها، سن آغاز آموزش ابتدایی برای کودکان، از ۳ تا ۴ سالگی خواهد بود. بزرگترها قادر خواهند بود با درک این ضرورت، با تشویق و ایجاد انگیزه، میل به دانستن را در کودک خود تقویت کنند. بزرگترها باید در نظر بگیرند که همواره، تشویق و پاداش دادن ساختارمند، باعث پیشرفت و نزدیک شدن به اهداف خواهد شد. کودکان از ۴ سالگی، به واقعیت بیشتر نزدیک می‌شوند و از تخیل کمی فاصله می‌گیرند. اینجاست که کسب اطلاعات صحیح، دقیق و معتبر می‌تواند در شکل‌گیری ذهنیات وی بسیار مهم باشد. از این رو یکی از دلایلی محسوب می‌شود که ضرورت آموزش اطلاعات تخصصی را بیشتر روشن می‌کند.

اغلب کودکان بین سنین ۴ تا ۷ سالگی، قادرند مهارت حل مسئله و مواجهه با بحران را از بزرگترهای خود فراگیرند. بنابراین با شکل‌دهی اطلاعات تخصصی و با اولویت‌بندی نیازهای اطلاعاتی وی به کمک او پشتیبان و اطلاعات لازم را جهت حل مسائل و نیازهای اساسی اش در اختیارش قرار دهید یا با توجه به سنش، به او بیاموزید که می‌تواند برخی از نیازهای اطلاعاتی‌اش را خودش تأمین کند. کودکانی که در این سنین، مهارت حل مسئله و مواجهه با بحران را به شکلی ساده نیاموخته باشند، در بزرگسالی در شرایط سخت، به راحتی سردرگم می‌شوند و در اکثر موارد توان تصمیم‌گیری نخواهند داشت. از این رو امکان دارد به راحتی تحت تأثیر تصمیماتی که دیگران برایش می‌گیرند، قرار گیرد و به سمت و سویی که به صلاحش نیست حرکت کند. از این رو تشخیص نیاز اطلاعاتی کودکان در سنین مختلف بسیار مهم است. البته تشخیص در سنین بالاتر کودکی، راحت‌تر خواهد بود، چراکه توانایی تعامل و بیان مفاهیم را کسب کرده است.

۹. اوقات فراغت و سرگرمی (۳۱)

کودک نیز مانند سایرین، اوقات فراغتی دارد و برای پرکردن این اوقات به سرگرمی و فعالیت و البته برنامه‌ریزی نیاز خواهد داشت. لازم است به کودک، در مورد انواع روش‌هایی که می‌تواند برای سرگرم کردن خود به کار ببرد اطلاعات کافی داده شود. بازی یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین سرگرمی‌های دوران کودکی است. کودکان از سنین ابتدایی زندگی (عموماً از سن ۲ سالگی) بازی‌ها را بدون رعایت قانون و مقررات انجام می‌دهند و به تدریج یاد می‌گیرند چگونه بهتر بازی کنند و از اوقات خود به نحو بهتری استفاده کنند. یادگیری‌ها در قالب آموزش‌ها صورت می‌گیرد و آموزش مبتنی بر اطلاعات است. انجام برخی بازی‌ها به ویژه در سنین پیش از دبستان، برای آموزش جهت‌ها، شکل‌ها، رنگ‌ها و سایر مفاهیم بنیادین زندگی، جزء لاینفک زندگی کودکان است. توجه به حد دخالت بزرگترها در بازی کودکان و جلوگیری از خسته‌کننده شدن بازی‌های کودکان از جمله نکاتی است که در این راستا باید مدنظر قرار گیرد.

بیشتر کودکان در حین بازی با خودشان و اسباب‌بازی‌هایشان صحبت می‌کنند. یکی از کانال‌های مهم آگاهی‌بخش برای بزرگترها، همین صحبت‌هاست. کودکان، بسیاری از نیازها و خواسته‌هایشان، مشکلات و توقعاتشان و ... را در حین این صحبت‌ها بیان می‌کنند. یکی از شیوه‌های کسب اطلاعات در مورد نیازهای دقیق کودکان، توجه به این صحبت‌هاست.

۱۰. عزت نفس و منزلت فردی و اجتماعی (۲۹)

یکی از حقوق اولیه انسان‌ها، نیاز به حفظ عزت نفس و جایگاه فرد در موقعیت‌های مختلف است. همه انسان‌ها بالفطره، دوست دارند مورد احترام قرار گیرند و در زندگی فردی و اجتماعی، منزلت خود را داشته باشند. کودکان از سنین ابتدایی زندگی (حدوداً ۴ سالگی) بیشتر این حس را درک می‌کنند. یک کودک از این سن، از اینکه یک بزرگتر در جمع او را مورد مؤاخذه قرار دهد، شکایت می‌کند و حتی در مواردی اعتراض می‌کند. چنانچه این حق را برای کودک قائل نشویم، در آینده بزرگسالی خواهیم داشت که دائماً به دنبال اشکالات و خطاهای دیگران است.

کودک باید بداند، که شرط زندگی این است که به دیگران احترام بگذارد و انتظار داشته باشد که به او احترام گذاشته شود. کودکانی که این موارد را یاد گرفته باشند و از لحاظ ادراکی به خوبی توجه شده باشند، رشد اخلاقی بهتری خواهند داشت. از این رو بهتر درک می‌کنند و بهتر رفتار می‌کنند. یاد می‌گیرند در زندگی اجتماعی لازم است درکی همدلانه از دیگران داشته باشند. کودک از سنین ۵ تا ۶ سالگی قادر است مفهوم نوبت و انتظار را فرا بگیرد. از این رو بدین وسیله یاد می‌گیرد که با رعایت نوبت، به دیگران احترام گذاشته است. به دنبال این، انتظار دارد دیگران نیز نوبت را رعایت کنند و اگر چنین نشود، حق خواهد داشت اعتراض کند و از حق خود دفاع کند. این در حالی‌ست که تا قبل از این سن، هنوز به این توان نرسیده است و ممکن است برای زود نتیجه گرفتن، هرکاری انجام دهد.

نتیجه‌گیری و بحث

کودکان، بزرگانی هستند که در قالبی کوچک قرار دارند. نیازهای آن‌ها تنوع و ضرورت‌های خاص خود را دارند. کودکان به اطلاعات نیاز دارند، عمدتاً از نیازهای خود آگاه نیستند، به همین دلیل بزرگترها نیازهای آن‌ها را اداره و تأمین میکنند و ضرورت‌ها را برایشان تشخیص می‌دهند. از این رو پژوهش‌هایی شکل گرفتند که هدفشان این بود که بیشتر در این راستا کندوکاو کنند تا بتوانند به کودکان و نیازهای اطلاعاتی‌شان از دید کودکانه نگاه کنند. تاکنون، پژوهش‌هایی در ایران و خارج از ایران، در راستای دسته‌بندی نیازهای اطلاعاتی کودکان انجام گرفته است. برخی از این نیازها مکرراً در پژوهش‌ها به عنوان نیازهای اطلاعاتی کودکان به چشم می‌خورند. عمده این پژوهش‌ها برای دسته‌بندی نیازها، به هرم مازلو توجه کرده‌اند. در پژوهش حاضر از دیدگاهی متفاوت به آن‌چه کودکان از اطلاعات می‌خواهند، نگاه شده است. مبنای اصلی دسته‌بندی، پیمان‌نامه حقوق کودک ژنو ۱۹۵۹ است. بر این اساس ۱۰ دسته نیاز اطلاعاتی برای کودکان، قابل طرح است که از آن جمله می‌توان به این موارد اشاره کرد: نیازهای اطلاعاتی مربوط به بقا و حیات، تأمین اجتماعی و ارتقاء کیفیت زندگی؛ حمایت از خود، جلوگیری از سوء استفاده؛ روابط شخصی و خانوادگی، دوست‌یابی؛ آزادی بیان و اندیشه؛ امور مذهبی؛ کتاب‌ها، منابع اطلاعاتی، رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی؛ سلامت و بهداشت؛ آموزش اطلاعات تخصصی؛ اوقات فراغت و سرگرمی؛ عزت نفس و منزلت فردی و اجتماعی.

References

- Bigdeli, zahed, Salahi, sousan (2011). Information needs of hearing-impaired students in exceptional schools in Shiraz from their teacher`s viewpoint. *Research on information science and public libraries*, 17(3), 495- 516.
- Bozorgi Nargesi, Zohreh (2011). *My dear child (communication skills with children from 3 to 7 years old)*, Tehran: ghasedak saba.
- Bruner, J. and Haste, H. (1987). *Making sense the child`s construction of the world*. Methuen, London. P.1.
- Chen, c. and Herson, p. (1982). *Information seeking: assessing and anticipating user needs*. Neal Schuman, New York. P.5.
- Dervin, B., Nilan, M. (1986). Information needs and uses. *Annual review of information science and technology*. 21, 3-33.
- Dervin, B. (1989). *Audience as listener and learner, teacher and confidante: the sense-making approach*. In public communication campaign.
- Elkin, F., Handel, G. (1978). *The child and society: the process of socialization*. 3rd ed. Random house, New York.
- Farrell, D.G. (1974). Library and information needs of young children. *Library and information service needs of the nation: proceedings of a conference on the needs of occupational, ethnic*

- and other groups in the United States*, edited by Carlos A. Cuadra and Marcia J. Bates. (Washington, D.C.: U.S. Govt. print off., 1997, 142-154.
- Fourie, J.A. and Kruger J.A. (1995). Basic and developmental information needs of secondary school pupils, *Mousaion* 13, 225-249.
- Ghorbani, vali (2001). Studying the information needs of high school students in Mashhad and assessing the ability of library collections to meet these needs. *Library and information sciences*, 4(1), 27-43.
- Gratch, B. central library young adult project, *final report of the pioneer library system*, LSCA no. 78-19, (Rochester, N.Y.: Rochester public library, 1978).
- Green, A. (1990). What do we mean by user needs? *British journal of academic librarianship*, 5, 65-78.
- Herman, G B. (1983). What time is it in Antarctica? Meeting the information needs of children. *The reference librarian*, 2: 7-8, 75-82. Doi: 10.1300/j120v02no7-06. <http://markazafarineshha.ir>
- Latrobe, K. and Havener, W.M. (1997). The information-seeking behavior of high school honors students: an explanatory study. *Journal of youth services in libraries*, 10, 188-200.
- Minudri, R. (1974). Library and information needs of young children. Library and information service needs of the nation: *proceedings of a conference on the needs of occupational, ethnic and other groups in the United States*, edited by Carlos A. Cuadra and Marcia J. Bates. (Washington, D.C.: U.S. Govt. print off., 1997:155-161.
- Mohammadi Reyshahri, Mohammad (2009). *Child Wisdom Book*, Dar Al-Hadith Cultural Institute, Publishing, 142-143.
- Mohammadi Reyshahri, Mohammad (2009). *Child Wisdom Book*, Dar Al-Hadith Cultural Institute, Publishing, 151.
- Palaniandy, M. (1998). *Information needs of children: an explanatory qualitative study*. Dissertation (M.L.I.S).
- Parirokh, mehri (2003). The Role of Children and Adolescents Literature in Meeting Their Needs. *Library and Information Science*, 3(6), 23-36.
- Poston-Anderson, B. and Edwards, S. (1993). "The Role of Information in Helping Adolescent Girls with Their Life Concerns." *School Library Media Quarterly* 22(1), 25-30.
- Proceedings of a conference on the needs of occupational, ethnic and other groups in the United States*, edited by Carlos A. Cuadra and Marcia J. Bates. (Washington, D.C.: U.S. Govt. print off. 1974.
- Salehi Dehpadegani, hajar, Baradar, roya, Rezaei Sharifabadi, reza (2010). Investigating the information needs of nomadic students of Qashqa'i tribe, Amaleh Clan, Safikhani Family in Fars Province: a model for providing library service. *Faslaneme-ye-ketab*; 80, 53-64.

- Shenton, A.K and Dixon, P. (2003). Just what do they want? What do they need? A study of the information needs of children. *Children and libraries*, 1(2), 36-42.
- Shenton, A.K and Dixon, P. (2004). The development of young people`s information needs, *library and information research*, 28 (89), 25-34.
- Walter, V.A. (1994). The information needs of children, *Advances in librarianship* (pp. 111-129) Emerald Group Publishing Limited.
- Wilson, T. D. (1999) Models in information behavior research, *Journal of Documentation* 55(3), 249-270.
- Zoibeg, Meg (2010). *Behaviors with 2-5 year-old children*. Tehran: Saberin publication, Daneh books.

© 2019 by the authors. Licensee SCU, Ahvaz, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license) (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)